PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU
RESEARCH PAPERS OF WROCŁAW UNIVERSITY OF ECONOMICS nr 527 ● 2018

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

Marcin Spychała
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
e-mail: marcin.spychala@ue.poznan.pl

POZIOM ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO POWIATÓW W POLSCE

THE LEVEL OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE DISTRICTS IN POLAND

DOI: 10.15611/pn.2018.527.21
JEL Classification: O11, O20, O47

Streszczenie: W artykule dokonano analizy poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego powiatów w Polsce na podstawie 43 wskaźników ujętych w ramach 4 czynników rozwoju regionalnego: kapitału ludzkiego materialnego, kapitału finansowego, kapitału ludzkiego oraz innowacyjności. Celem artykułu jest określenie zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego Polski w układzie powiatów. Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, a także poziom rozwoju jego czynników zostanie przedstawiony na podstawie syntetycznego miernika ukazującego odległość taksonomiczną danego powiatu od ustalonego wzorca rozwoju. W opracowaniu postanowiono zweryfikować hipotezę, według której rozwój społeczno-gospodarczy powiatów w Polsce jest mocno zróżnicowany, a najwyższy jego poziom odnotowuje się w największych miastach będących jednocześnie stolicami województw: Warszawie, Krakowie, Wrocławiu, Poznaniu, Gdańsku i Katowicach.

Słowa kluczowe: miernik syntetyczny, powiaty, odległość od wzorca, redukcja Hellwiga.

Summary: The article presents the level of socio-economic development of districts in Poland. The level of socio-economic development as well as the level of development of its factors has been described on the basis of a synthetic measure showing the taxonomic distance of a tested district from the established development pattern resulting from the limitation of the output indicators by Hellwig's method. The article verified the hypothesis according to which the socio-economic development of districts in Poland is highly diversified, while its highest level is recorded in the largest cities being at the same time the capitals of voivodships.

Keywords: synthetic indicator, districts, distance from the model, Hellwig's reduction.

1. Wstęp

Określenie perspektyw rozwoju społeczno-gospodarczego jest niezwykle istotnym problemem badawczym zarówno w teorii nauk ekonomicznych, jak też w praktyce gospodarczej. Od poziomu tego rozwoju zależy chociażby intensywność pomocy publicznej udostępnianej w poszczególnych regionach, a także wysokość alokacji funduszy unijnych w województwach [Spychała 2016]. Badanie znaczenia procesu rozwoju społeczno-gospodarczego, jego istoty, przyczyn i konsekwencji stanowi przedmiot wielu prac [Stiglitz 2004; Churski 2008; Iyer, Kitson, Toh 2005; Grosse 2004]. Charakterystyczną cechą rozwoju regionalnego jest bowiem jego przestrzenne zróżnicowanie. Z kolei wzrastający poziom zróżnicowania rozwoju społeczno-gospodarczego jest jednym z newralgicznych problemów współczesnej gospodarki, natomiast podstawowym celem polityki spójności Unii Europejskiej jest konwergencja, czyli dążenie do niwelowania różnic w poziomie rozwoju regionów UE.

W artykule przedstawiono poziom rozwoju społeczno-gospodarczego na podstawie 43 wskaźników ujętych w ramach 4 czynników rozwoju regionalnego: kapitału materialnego, kapitału finansowego, kapitału ludzkiego oraz innowacyjności. Celem opracowania jest ukazanie zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego Polski w układzie powiatów. Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, a także poziom rozwoju jego czynników zostanie przedstawiony na podstawie syntetycznego miernika przedstawiającego odległość taksonomiczną danego powiatu od ustalonego wzorca rozwoju.

W opracowaniu postanowiono zweryfikować hipotezę, według której rozwój społeczno-gospodarczy powiatów w Polsce jest mocno zróżnicowany, a najwyższy jego poziom odnotowuje się w największych miastach wojewódzkich: Warszawie, Krakowie, Wrocławiu, Poznaniu, Gdańsku i Katowicach. Badaniem objęte zostały wszystkie powiaty w Polsce – łącznie 380 jednostek.

2. Procedura badawcza

W celu określenia poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego powiatów w Polsce posłużono się syntetycznym miernikiem odległości od wzorca. Badanie równolegle przeprowadzono w ujęciu statycznym (na podstawie wartości wskaźników w 2017 roku) oraz w ujęciu dynamicznym (na podstawie zmian wartości wskaźników w latach 2008-2017). Procedura badawcza składała się z czterech następujących po sobie etapów: (1) doboru zmiennych – konstrukcji macierzy informacji geograficznej, (2) redukcji przestrzeni wielocechowej, (3) wyznaczenia poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, (4) klasyfikacji powiatów na skali poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego.

W pierwszym etapie przeprowadzonego badania utworzono macierz informacji geograficznej na podstawie 43 wskaźników (tabela 1), które określały poziom

rozwoju powiatów w 2017 roku oraz zmiany tego poziomu w latach 2008-2017 w odniesieniu do kapitału materialnego, kapitału finansowego, kapitału ludzkiego oraz innowacyjności. Następnie policzono współczynniki korelacji liniowej Pearsona między badanymi wskaźnikami wyjściowymi oddzielnie dla roku 2017 oraz dla ich zmiany w latach 2008-2017. Wskaźniki wybrane do syntetycznego miernika odległości od wzorca powinny być bowiem słabo skorelowane między sobą, aby pojemność informacyjna tych zmiennych była różna.

Tabela 1. Wskaźniki uwzględnione w analizie określające czynniki rozwoju regionalnego

Czynnik rozwoju	Wskaźniki
Kapitał materialny	Długość dróg gminnych oraz powiatowych na 10 000 mieszkańców; długość dróg gminnych oraz powiatowych na 100 km^2; udział korzystających z sieci wodociągowej w ogólnej liczbie mieszkańców; udział korzystających z sieci kanalizacyjnej w ogólnej liczbie mieszkańców; udział korzystających z sieci gazowej w ogólnej liczbie mieszkańców; udział korzystających z oczyszczalni ścieków w ogólnej liczbie mieszkańców; udział obszarów chronionych w powierzchni ogółem; emisja zanieczyszczeń na 1 km^2 powierzchni; księgozbiór bibliotek publicznych na 1000 mieszkańców; liczba zwiedzających muzea na 10 000 mieszkańców; liczba lekarzy na 10 000 mieszkańców; odsetek dzieci do lat trzech objętych opieką w żłobkach; odsetek dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego
Kapitał finansowy	Dochody ogółem JST na mieszkańca; dochody własne JST na mieszkańca; dochody z podatku od nieruchomości na mieszkańca; wydatki ogółem JST na mieszkańca; wydatki majątkowe JST na mieszkańca; wydatki na obsługę długu publicznego JST na mieszkańca; saldo budżetu JST na mieszkańca; przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto
Kapitał ludzki	Saldo migracji na 1000 mieszkańców; przyrost naturalny na 1000 mieszkańców; współczynnik feminizacji ogółem; udział osób w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności; udział osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności; udział osób w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności; liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym; liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym; zdawalność matur w szkołach średnich o profilu ogólnokształcącym; współczynnik skolaryzacji netto dla szkół podstawowych; stopa bezrobocia; udział bezrobotnych z wyższym wykształceniem w liczbie bezrobotnych ogółem; udział bezrobotnych poniżej 25. roku życia w liczbie bezrobotnych ogółem
Innowacyjność	Udział podmiotów prywatnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw; udział spółek zagranicznych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw; liczba dużych podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców; liczba mikroprzedsiębiorstw na 1000 mieszkańców; udział podmiotów prowadzących działalność usługową w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych; udział podmiotów prowadzących działalność finansową w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych; udział podmiotów prowadzących działalność edukacyjną w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych; udział pracujących w usługach w ogólnej liczbie pracujących; udział pracujących w przemyśle oraz budownictwie w ogólnej liczbie pracujących

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania.

Utworzone macierze współczynników korelacji liniowej Pearsona stanowiły podstawę do redukcji zmiennych wyjściowych metodą Z. Hellwiga – czyli do wyodrębnienia cech diagnostycznych, to jest tych wskaźników, które będą uwzględnione w dalszej procedurze badawczej [Stec 2012]. W metodzie redukcji cech Hellwiga za cechę diagnostyczną uznaje się tę zmienną, której suma wartości bezwzględnych współczynników korelacji z pozostałymi zmiennymi jest najwyższa. W kolejnym kroku eliminuje się te wskaźniki, dla których obliczone współczynniki korelacji z cechą diagnostyczną są wyższe od wartości krytycznej ustalonej na podstawie poniższego wzoru [Hellwig 1990]:

$$r^* = \sqrt{\frac{\left(t^*\right)^2}{n-2+\left(t^*\right)^2}},$$

gdzie: r^* – wartość krytyczna współczynnika korelacji liniowej Pearsona; t^* – wartość statystyki t-Studenta (przy poziomie istotności $p = 0{,}05$); n – liczba wskaźników (zmiennych) wyjściowych.

W rezultacie przeprowadzonej metody redukcji Hellwiga eliminowane są wskaźniki istotnie statystycznie skorelowane z cechą diagnostyczną. Metodę Hellwiga powtarza się, uzyskując nowe zredukowane macierze korelacji, aż do wyczerpania zbioru wskaźników bądź też wyodrębnienia cech izolowanych [Nowak 1990]. Procedurę redukcji zmiennych przeprowadzono pięciokrotnie: odrębnie dla poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego oraz odrębnie dla poziomu rozwoju każdego z czterech kapitałów będących czynnikami tego rozwoju. W tabeli 2 przedstawiono rezultaty zastosowania powyższej metody.

Tabela 2. Struktura zmiennych wykorzystanych w procedurze badawczej

Poziom badania		Liczba cech wyjściowych	Liczba cech po redukcji
Kapitał materialny	2017 rok	13	7
	Zmiana 2008-2017	13	13
Kapitał finansowy	2017 rok	8	4
	Zmiana 2008-2017	8	5
Kapitał ludzki	2017 rok	13	7
	Zmiana 2008-2017	13	10
Innowacyjność	2017 rok	9	5
	Zmiana 2008-2017	9	7
Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego	2017 rok	43	18
	Zmiana 2008-2017	43	30

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania.

W kolejnym kroku badania wyznaczono wzorzec oraz antywzorzec rozwoju regionalnego. Za wzorzec uznano maksymalne standaryzowane wartości poszczególnych wskaźników, natomiast za antywzorzec – wartości minimalne cech dia-

gnostycznych. W następnym etapie wyznaczono taksonomiczną odległość każdego badanego powiatu od wzorca rozwoju na podstawie poniższego wzoru [Maddala 2013]:

$$d_{i0} = \sqrt{\sum_{j=1}^{m} \left(z_{ij} - z_{0j} \right)^2},$$

gdzie: d_{i0} – odległość taksonomiczna powiatu i od przyjętego wzorca rozwoju; z_{ij} – wartość standaryzowana wskaźnika (cechy) j dla powiatu i, z_{0j} – wartość standaryzowana wskaźnika (cechy) j dla wzorca rozwoju.

W ostatnim etapie badania dla każdego powiatu wyznaczono miernik syntetyczny będący indykatorem poziomu rozwoju danego powiatu. Miernik syntetyczny został obliczony na podstawie następującego wzoru [Jajuga, Walesiak 2007]:

$$v_i = 1 - \frac{d_{i0}}{d_0},$$

gdzie: v_i – syntetyczny miernik poziomu rozwoju powiatu i; d_{i0} – odległość taksonomiczna powiatu i od przyjętego wzorca rozwoju, d_0 – odległość taksonomiczna wzorca od antywzorca rozwoju.

Syntetyczny miernik poziomu rozwoju przyjmuje wartości od 0 do 1. Im niższa jego wartość, tym niższy poziom rozwoju rozpatrywanego zjawiska. Na podstawie obliczonych wskaźników 380 powiatów w Polsce podzielono na pięć grup: o bardzo wysokim (20% powiatów o najwyższej wartości wskaźnika syntetycznego – 1 grupa), wysokim (kolejnych 20% powiatów – 2 grupa), przeciętnym (powiaty zlokalizowane na miejscach 153-228, biorąc pod uwagę ich malejące uszeregowanie na podstawie danego wskaźnika syntetycznego – 3 grupa), niskim (powiaty na miejscach 229-304 – 4 grupa) i bardzo niskim (20% powiatów o najniższej wartości wskaźnika syntetycznego – 5 grupa) poziomie rozwoju. Natomiast biorąc pod uwagę badanie przeprowadzone w ujęciu dynamicznym, powiaty, dla których wskaźnik przyjmował najwyższe wartości (20% badanych jednostek), zaklasyfikowano do grupy o bardzo dużej zmianie poziomu rozwoju zjawiska, a jednostki, dla których wskaźnik przyjmował najniższe wartości (20% badanych powiatów), zaklasyfikowano do grupy o stosunkowo niewielkiej zmianie poziomu rozwoju danego zjawiska.

Tabela 3. Skrajne wartości wskaźnika syntetycznego w ramach poszczególnych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego w 2017 roku oraz w latach 2008-2017

Najwyższe wartości wskaźnika syntetycznego				Najniższe wartości wskaźnika syntetycznego			
2017 rok		Zmiana 2008-2017		2017 rok		Zmiana 2008-2017	
Powiat	v_i	Powiat	v_i	Powiat	v_i	Powiat	v_i
Kapitał materialny							
Warszawa	0,61	Warszawa	0,50	Dąbrowa Górn.	0,08	Zielona Góra	0,25
Kraków	0,48	Kraków	0,48	policki	0,23	wałbrzyski	0,26
Łódź	0,38	Konin	0,42	Bytom	0,23	jeleniogórski	0,27
Katowice	0,38	Lublin	0,42	Słupsk	0,30	bieszczadzki	0,28
Lublin	0,37	Ostrołęka	0,40	oławski	0,33	turecki	0,29
Kapitał finansowy							
Świnoujście	0,81	bełchatowski	0,68	Siedlce	0,21	gryficki	0,31
Sopot	0,59	Wrocław	0,58	Chorzów	0,24	Siedlce	0,33
bełchatowski	0,51	kozienicki	0,58	Bytom	0,25	skarżyski	0,33
bieruńsko-lędz.	0,49	warszawski	0,57	milicki	0,26	Chorzów	0,33
legionowski	0,47	Płock	0,56	Chełm	0,26	Kielce	0,33
Kapitał ludzki							
gdański	0,73	wieruszowski	0,56	suwalski	0,27	suwalski	0,24
piaseczyński	0,72	skierniewicki	0,56	siedlecki	0,31	koszaliński	0,35
wołomiński	0,72	jarociński	0,55	Sopot	0,36	Sopot	0,37
wrocławski	0,72	wyszkowski	0,53	koszaliński	0,38	legionowski	0,37
wielicki	0,70	słupecki	0,53	hrubieszowski	0,44	grodziski	0,37
Innowacyjność							
Opole	0,70	piaseczyński	0,65	kamiennogórski	0,21	zielonogórski	0,21
Warszawa	0,69	Przemyśl	0,57	kępiński	0,32	Krosno	0,23
Poznań	0,69	Warszawa	0,57	polkowicki	0,34	sępoleński	0,24
Gdynia	0,68	Rzeszów	0,52	elbląski	0,34	żagański	0,24
Olsztyn	0,67	wrocławski	0,51	Zabrze	0,34	węgorzewski	0,24
Poziom rozwoju gospodarczego							
Warszawa	0,57	Warszawa	0,54	Dąbrowa Górn.	0,25	jeleniogórski	0,35
Kraków	0,48	Kraków	0,53	Bytom	0,29	suwalski	0,35
Świnoujście	0,45	Wrocław	0,47	kamiennogórski	0,30	zielonogórski	0,35
Katowice	0,44	Lublin	0,47	siedlecki	0,30	Sopot	0,35
Wrocław	0,44	Rzeszów	0,46	gryficki	0,30	gołdapski	0,35
Szczecin	0,42	warszawski	0,46	zamojski	0,31	gryficki	0,36
Gdańsk	0,42	Gdańsk	0,46	białogardzki	0,31	hajnowski	0,36
Łódź	0,42	wrocławski	0,45	suwalski	0,31	Słupsk	0,36
Poznań	0,41	Katowice	0,45	brzozowski	0,31	bieszczadzki	0,36
Olsztyn	0,41	Poznań	0,45	łobeski	0,31	sępoleński	0,36

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej procedury badawczej.

Tabela 4. Powiaty o najwyższych i najniższych wartościach wskaźnika syntetycznego obliczonych dla ogólnego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w ramach poszczególnych województw w 2017 roku oraz w latach 2008-2017

Województwo	Najwyższe wartości wskaźnika syntetycznego				Najniższe wartości wskaźnika syntetycznego			
	2017 rok		Zmiana 2008-2017		2017 rok		Zmiana 2008-2017	
	Powiat	Lokata	Powiat	Lokata	Powiat	Lokata	Powiat	Lokata
Dolnośląskie	Wrocław	5	Wrocław	3	kamiennogórski	378	kłodzki	359
	wrocławski	15	wrocławski	8	górowski	362	jeleniogórski	380
Kujaw.-pomor.	Bydgoszcz	25	Bydgoszcz	38	Włocławek	319	inowrocławski	346
	żniński	31	Toruń	53	lipnowski	348	sępoleński	371
Lubelskie	Lublin	12	Lublin	4	hrubieszowski	366	zamojski	343
	puławski	52	Biała Podlaska	25	zamojski	375	krasnostawski	365
Lubuskie	Zielona Góra	50	gorzowski	90	wschowski	349	Zielona Góra	368
	Gorzów Wlkp.	57	Gorzów Wlkp.	104	żagański	350	zielonogórski	378
Łódzkie	Łódź	8	bełchatowski	21	pabianicki	286	radomszczański	332
	bełchatowski	17	Łódź	22	zduńskowolski	353	poddębicki	344
Małopolskie	Kraków	2	Kraków	2	dąbrowski	260	tatrzański	272
	oświęcimski	11	krakowski	12	suski	300	olkuski	313
Mazowieckie	Warszawa	1	Warszawa	1	szydłowiecki	361	gostyniński	328
	legionowski	18	warszawski	6	siedlecki	377	szydłowiecki	333
Opolskie	Opole	29	Opole	31	kluczborski	346	opolski	321
	opolski	144	strzelecki	59	głubczycki	356	krapkowicki	348
Podkarpackie	Rzeszów	13	Rzeszów	5	niżański	303	Krosno	356
	łańcucki	21	Przemyśl	15	brzozowski	372	bieszczadzki	372
Podlaskie	Białystok	19	Białystok	23	sokólski	332	hajnowski	374
	białostocki	47	Suwałki	70	suwalski	373	suwalski	379
Pomorskie	Gdańsk	7	Gdańsk	7	tczewski	318	Słupsk	373
	Sopot	16	kartuski	16	sztumski	336	Sopot	377
Śląskie	Katowice	4	Katowice	9	Bytom	379	raciborski	360
	pszczyński	32	Gliwice	19	Dąbrowa Gór.	380	Sosnowiec	366
Świętokrzyskie	kielecki	67	staszowski	64	kazimierski	345	opatowski	310
	Kielce	81	kielecki	71	skarżyski	363	skarżyski	345
Warmiń.-mazur.	Olsztyn	10	Olsztyn	101	bartoszycki	365	węgorzewski	369
	Elbląg	94	ostródzki	216	kętrzyński	369	gołdapski	376
Wielkopolskie	Poznań	9	Poznań	10	śremski	324	turecki	351
	poznański	28	poznański	18	Konin	364	pilski	354
Zachodniopomor.	Świnoujście	3	Szczecin	20	białogardzki	374	pyrzycki	364
	Szczecin	6	myśliborski	125	gryficki	376	gryficki	375

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej procedury badawczej.

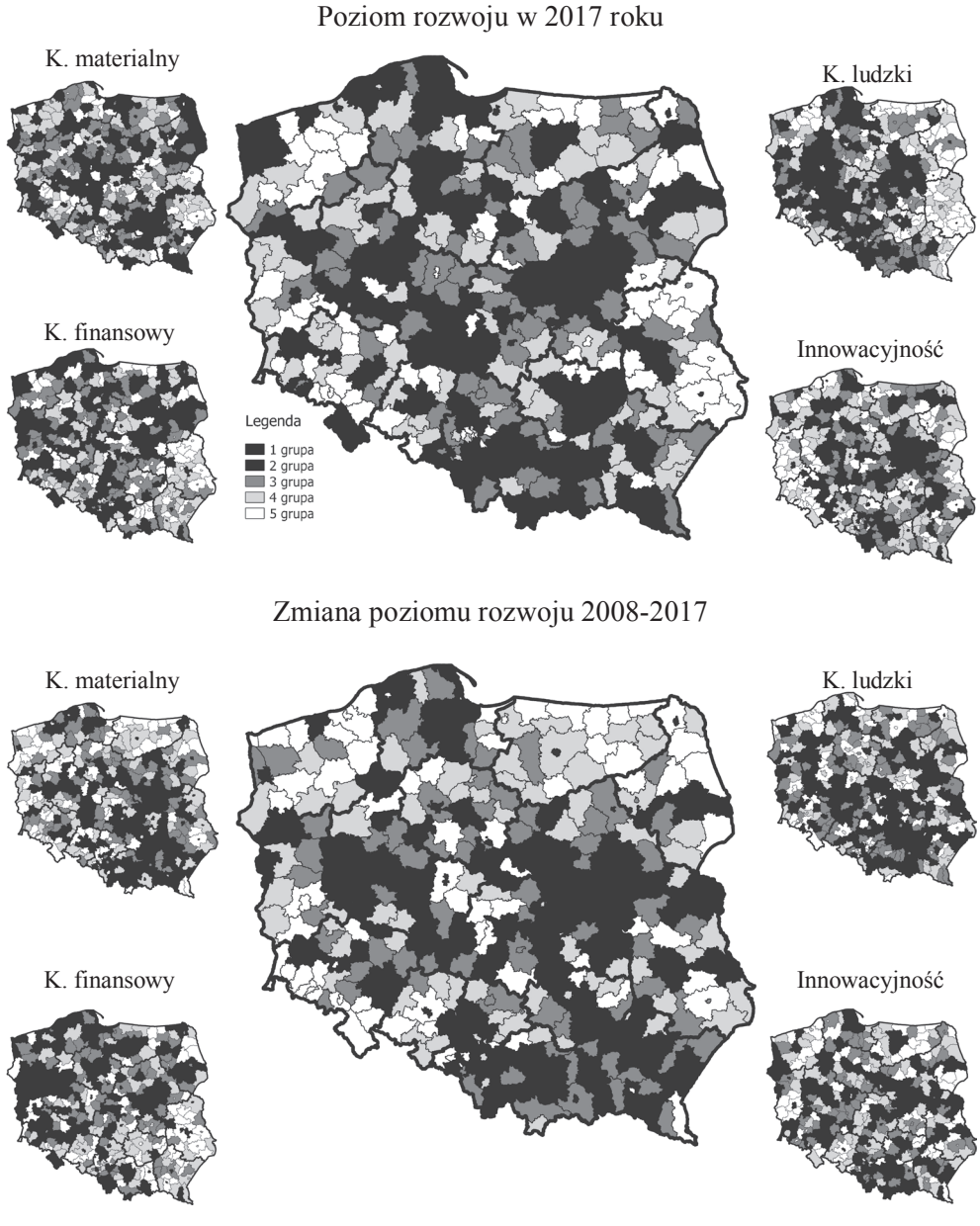

Rys. 1. Zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego powiatów w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej procedury badawczej.

Na rysunku 1 oraz w tabelach 3 i 4 przedstawiono wyniki przeprowadzonego badania. Tabela 3 prezentuje powiaty o najwyższych oraz najniższych wartościach wskaźnika syntetycznego w ramach poszczególnych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego obliczone oddzielnie dla 2017 roku oraz zmiany w latach 2008-2017. Natomiast w tabeli 4 zestawiono powiaty o najwyższym i najniższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego w ramach poszczególnych województw wraz ze wskazaniem ich miejsca pod względem wartości wskaźnika syntetycznego w grupie 380 badanych jednostek. Z kolei rysunek 1 zawiera kartogramy przedstawiające zróżnicowanie przestrzenne poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego powiatów w Polsce w 2017 roku oraz zmiany poziomu tego rozwoju w latach 2008-2017.

3. Wnioski z przeprowadzonej procedury badawczej – czynniki rozwoju

W wyniku przeprowadzonego badania ukazano zróżnicowanie przestrzenne 380 powiatów w Polsce ze względu na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego oraz czterech kapitałów będących czynnikami tego rozwoju (rys. 1). W badanej grupie jednostek wartość syntetycznego miernika przedstawiającego poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w 2017 roku wahała się od 0,25 do 0,57. Z kolei wartość tego wskaźnika przedstawiającego zmianę poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego powiatów w latach 2008-2017 wahała się od 0,35 do 0,54 (tabela 3). Podobne zróżnicowanie zaobserwowano w przypadku kapitału materialnego (0,08-0,61 dla 2017 roku oraz 0,25-0,50 dla zmiany w latach 2008-2017), kapitału finansowego (odpowiednio: 0,21-0,81 oraz 0,31-0,68), kapitału ludzkiego (odpowiednio: 0,27-0,73 oraz 0,24-0,56) oraz innowacyjności (odpowiednio: 0,21-0,70 oraz 0,21-0,65).

Ze względu na poziom rozwoju kapitału materialnego najwyższą wartość miernika syntetycznego w 2017 roku odnotowano w Warszawie, Krakowie i Łodzi, a najniższą – w Dąbrowie Górniczej, Bytomiu i powiecie polickim. Z grupy wszystkich powiatów wyraźnie odstawała Dąbrowa Górnicza, co było rezultatem przede wszystkim zdecydowanie najwyższej emisji zanieczyszczeń na 1 km^2. O wysokiej pozycji w rankingu wymienionych powiatów zdecydowała długość dróg na 10 000 mieszkańców, bardzo dobrze rozwinięta sieciowa infrastruktura techniczna, a także duża liczba lekarzy na 10 000 mieszkańców. Natomiast o niskiej pozycji poszczególnych powiatów przesądziły: braki w rozwoju sieciowej infrastruktury technicznej, wysoki poziom zanieczyszczeń i niski poziom opieki zdrowotnej. Z kolei biorąc pod uwagę analizę przeprowadzoną w ujęciu dynamicznym, największą zmianę poziomu rozwoju kapitału materialnego w latach 2008-2017 zaobserwowano w Warszawie, Krakowie i Koninie, a najmniejszą – w Zielonej Górze oraz powiatach wałbrzyskim i jeleniogórskim. O wysokiej pozycji w rankingu wskazanych powiatów przesądziły poprawa stanu infrastruktury sieciowej oraz drogowej, a także objęcie opieką przedszkolną i żłobkową większej liczby dzieci. Natomiast o słabszej pozycji

powiatów przeważyły brak rozwoju infrastruktury technicznej, a także brak poprawy dostępu do lekarzy. Ponadto niska wartość wskaźnika obliczonego dla Zielonej Góry może być również rezultatem połączenia w 2015 roku miasta na prawach powiatu z obszarem gminy wiejskiej z relatywnie słabiej rozwiniętą infrastrukturą sieciową.

Biorąc pod uwagę poziom rozwoju kapitału finansowego, najwyższą wartość miernika syntetycznego w 2017 roku odnotowano w Świnoujściu, Sopocie oraz powiecie bełchatowskim, a najniższą – w Siedlcach, Chorzowie i Bytomiu. Budżet Świnoujścia zamknął się w 2017 roku zdecydowanie najwyższym saldem dodatnim *per capita*, z kolei w Sopocie i powiecie bełchatowskim odnotowano najwyższe dochody własne na 1 mieszkańca. Natomiast o niskiej pozycji w rankingu wymienionych wyżej powiatów zdecydowały wysokie wydatki na obsługę długu publicznego *per capita* (najwyższe odnotowano w Siedlcach) oraz wysoki poziom deficytu budżetowego na 1 mieszkańca (najwyższy jego poziom odnotowano w powiecie wałbrzyskim). Z kolei biorąc pod uwagę analizę przeprowadzoną w ujęciu dynamicznym, największą zmianę poziomu rozwoju kapitału finansowego w latach 2008-2017 zaobserwowano w powiatach: bełchatowskim, kozienickim oraz we Wrocławiu, a najmniejszą – w Siedlcach oraz powiatach gryfickim i skarżyskim. O słabszej pozycji powiatów w badaniu przesądziły najwyższy wzrost poziomu deficytu budżetowego *per capita* oraz nieznaczny wzrost przeciętnych wynagrodzeń. Natomiast o wysokiej pozycji w rankingu poszczególnych powiatów przesądziły relatywnie duży wzrost dochodów z podatku od nieruchomości oraz najwyższy w badanym okresie wzrost przeciętnych wynagrodzeń.

Ze względu na poziom rozwoju kapitału ludzkiego najwyższą wartość miernika syntetycznego w 2017 roku odnotowano w powiatach: gdańskim, piaseczyńskim i wołomińskim, a najniższą – w powiatach: suwalskim, siedleckim i w Sopocie. O wysokiej pozycji wskazanych powiatów przeważyły korzystna struktura wiekowa ludności oraz wysoki poziom zdawalności matur. Natomiast o niskiej pozycji poszczególnych jednostek przesądziły bardzo wysoki udział osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności (wynoszący w Sopocie 30%) oraz relatywnie wysoki odsetek bezrobotnych z wykształceniem wyższym w ogólnej liczbie bezrobotnych (wynoszący chociażby w Sopocie 35%). Z kolei biorąc pod uwagę analizę przeprowadzoną w ujęciu dynamicznym, największą zmianę poziomu rozwoju kapitału ludzkiego w latach 2008-2017 zaobserwowano w powiatach: wieruszowskim, skierniewickim i jarocińskim, a najmniejszą – w powiatach: suwalskim, koszalińskim i w Sopocie. O słabszej pozycji wskazanych powiatów w badaniu zmiany poziomu rozwoju kapitału ludzkiego przesądziły: wzrost wskaźnika obciążenia demograficznego, spadek zdawalności matur oraz wzrost odsetka bezrobotnych z wykształceniem wyższym w ogólnej liczbie bezrobotnych. Natomiast o wysokiej pozycji w rankingu poszczególnych powiatów przesądziły duża poprawa zdawalności matur oraz stosunkowo duży spadek udziału bezrobotnych poniżej 25. roku życia w liczbie bezrobotnych ogółem.

Z kolei biorąc pod uwagę poziom rozwoju innowacyjności, najwyższą wartość miernika syntetycznego w 2017 roku odnotowano w Opolu, Warszawie i Poznaniu (w tych miastach odnotowano najwięcej mikroprzedsiębiorstw na 1000 mieszkańców oraz najwyższy udział podmiotów prowadzących działalność finansową w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych), a najniższą – w powiatach: kamiennogórskim, kępińskim i polkowickim (o najniższym udziale podmiotów prywatnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw oraz o najwyższym odsetku pracujących w przemyśle oraz budownictwie w ogólnej liczbie pracujących). Z kolei biorąc pod uwagę analizę przeprowadzoną w ujęciu dynamicznym, największy postęp w poziomie rozwoju innowacyjności w latach 2008-2017 zaobserwowano w powiecie piaseczyńskim oraz w Przemyślu i w Warszawie, a najmniejszy – w powiatach: zielonogórskim, sępoleńskim i w Krośnie. O pozycji powiatów w badaniu przeprowadzonym w ujęciu dynamicznym przesądziły: udział spółek zagranicznych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw; zmiany w strukturze wielkości przedsiębiorstw; odsetek podmiotów prowadzących działalność finansową lub edukacyjną w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych; a także zmiana udziału pracujących w usługach w ogólnej liczbie pracujących.

4. Zakończenie – poziom rozwoju społeczno-gospodarczego powiatów

Podsumowując wyniki przeprowadzonego badania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego 380 powiatów w Polsce, można wskazać następujące wnioski. Poziom ogólnego rozwoju powiatów w 2017 roku określono na podstawie 18 cech: długości dróg na 100 km^2, udziału korzystających z sieci wodociągowej w ogólnej liczbie mieszkańców, udziału obszarów chronionych w powierzchni ogółem, emisji zanieczyszczeń na 1 km^2, księgozbioru bibliotek publicznych, liczby zwiedzających muzea, dostępności lekarzy, dochodów własnych *per capita*, wydatków majątkowych *per capita*, wydatków na obsługę długu publicznego *per capita*, salda budżetu *per capita*, salda migracji, udziału osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności, zdawalności matur, ogólnej stopy bezrobocia, udziału podmiotów prywatnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw, odsetka podmiotów prowadzących działalność edukacyjną oraz udziału pracujących w przemyśle i budownictwie w ogólnej liczbie pracujących. Najwyższą wartość miernika syntetycznego odnotowano w Warszawie, Krakowie i Świnoujściu. Postawiona we wstępie artykułu hipoteza została zatem w części potwierdzona. Wszystkie wymienione w hipotezie miasta znalazły się w pierwszej dziesiątce najlepiej rozwiniętych powiatów w Polsce. Ponadto spośród 18 miast wojewódzkich 17 zostało zakwalifikowanych do grupy powiatów o bardzo wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Tylko 1 miasto wojewódzkie (Kielce) nie zostało sklasyfikowane w grupie 20% powiatów o najwyższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego (znalazło się ono na 81

miejscu w Polsce). Z kolei biorąc pod uwagę analizę przeprowadzoną w ujęciu dynamicznym, największą zmianę poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w latach 2008-2017 zaobserwowano w Warszawie, Krakowie i Wrocławiu. Również w przypadku badania w ujęciu dynamicznym pozytywnie zweryfikowano hipotezę postawioną we wstępie, a wszystkie wskazane w niej miasta zostały sklasyfikowane w dziesiątce powiatów o największej zmianie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Z kolei spośród miast wojewódzkich 14 zakwalifikowano do grupy 20% powiatów o największej zmianie poziomu rozwoju (poza tą grupą znalazły się: Olsztyn – 101 miejsce w Polsce, Gorzów Wlkp. – 104 miejsce, Kielce – 277 miejsce i Zielona Góra – 368 miejsce). Zmianę poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego wyznaczono na podstawie 30 cech: 10 z zakresu kapitału materialnego, 5 z zakresu kapitału finansowego, 8 z zakresu kapitału ludzkiego i 7 z zakresu innowacyjności. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż powiatami o bardzo wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego są z reguły te powiaty, w których odnotowano największą zmianę poziomu tego rozwoju w latach 2008-2017 (i odwrotnie). Można zatem stwierdzić, iż – z jednej strony – o bieżącym poziomie rozwoju poszczególnych powiatów w znacznej mierze decydują działania podejmowane w ostatnich dziesięciu latach, czyli w okresie pełnego uczestnictwa w polityce spójności Unii Europejskiej, a z drugiej strony – obserwuje się coraz większe dysproporcje rozwojowe na poziomie powiatów, gdyż w największym stopniu zwiększył się poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w najsilniejszych gospodarczo powiatach (np. w stolicach województw), a w najmniejszym stopniu – w relatywnie słabiej rozwiniętych powiatach (np. w tych, które położone są przy północnej, północno-wschodniej i południowo-zachodniej granicy Polski). Znaczne dysproporcje rozwojowe można również zaobserwować na poziomie województw (tab. 4). Na obszarze niemal każdego z nich położone są powiaty zarówno o bardzo wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, jak i jednostki zakwalifikowane do grupy 20% najsłabiej rozwiniętych powiatów w Polsce.

Literatura

Churski P., 2008, *Czynniki rozwoju regionalnego i polityka regionalna w Polsce w okresie integracji z Unią Europejską*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.

Grosse T.G., 2004, *Poland and the European Union new cohesion policy*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

GUS, Bank Danych Lokalnych, http://stat.gov.pl/bdl (dostęp: 12.05.2018).

Hellwig Z., 1990, *Taksonometria ekonomiczna, jej osiągnięcia, zadania i cele*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków.

Iyer S., Kitson M., Toh B., 2005, *Social capital, economic growth and regional development*, Regional Studies, nr 8, s. 1015-1040.

Jajuga K., Walesiak M., 2007, *Taksonomia 14. Klasyfikacja i analiza danych – teoria i zastosowania*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.

Maddala G.S., 2013, *Ekonometria*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
Nowak E., 1990, *Metody taksonomiczne w klasyfikacji obiektów społeczno-gospodarczych*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
Spychała M., 2016, *Zmiany w strukturze oraz intensywności pomocy regionalnej w Polsce*, Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy, nr 4, s. 278-289.
Stec M., 2012, *Analiza porównawcza rozwoju społeczno-gospodarczego powiatów województwa podkarpackiego*, Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy, nr 25, s. 180-190.
Stiglitz J.E., 2004, *Globalizacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.